

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Speculum Quaestionum moralium, in universam Aristotelis philosophi summi Ethicen

Case, John

Francofurtum, 1597

VD16 C 1242

Liber sextvs

[urn:nbn:de:bsz:31-109038](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109038)

LIBER SEXTVS.

C A P. I.

- An recta ratio benè definiatur?*
- An medium virtutis sit signum, quod recta ratio intuens nos dirigit.*
- An vis contemplatiua, quâ necessaria, à vi discussiua, quâ contingentiâ discimus, genere distinguatur?*

Transitio fit à voluntate & bono, ad intellectum & verum.

DVAE sunt viæ, per quas in nauicula istius vitæ ad portum verè beatitudinis transfuehimur: altera voluntatè & bonum, altera intellectum, & verum respicit. De primâ, id est, de voluntate & bono iam satis diximus, de secûda, id est, de intellectu & vero nunc pauca dicenda veniunt. Hinc futurum speramus, vt tam in bono quàm in vero animulè nostrè rectè instructæ deum, qui est summum bonum

num & incommutabile verum discant
 melius sapere, & intentius contemplari.
 Huc enim omnis meus in præceptis la-
 bor, huc omnis conatus tendit, vt per ar-
 tes humanas (quæ sunt veluti lucentes di-
 uinæ sapientiæ stellulæ) cæcutientis nõ-
 stri intellectus tenebræ magis illustreretur.
 Hoc autẽ accuratè tũ fiat, cũ Deo & sum-
 mo bono & infinito vero per voluntatẽ
 & intellectum conemur adherere. Sed
 venio ad Arist. qui in hac secũda viã & du-
 cem & comites nobis demõstrat: dux re-
 cta ratio est, Comites virtutes mētis: illa
 tenet normam, hæ largiuntur palmam,
 in illa directio, in his pfectio eminet. Est
 enim recia ratio quasi virtutis lineã, quæ
 ad mediũ secundũ circumstãtias omnes
 humanas actiones dirigit. Est quoddam
 vt ait philosophus, in theatro huius vitæ
 signum, ad quod recia ratio vltro cittoq;
 flectendo nostra vestigia vrget. Nam vt
 peritus musicus suos neruos tendit & re-
 mittit, quò fiat concentus: ita recia ratio
 trahit & retrahit hominẽ, quò rectius in
 illo cõfirmeretur virtus. Caterum cum in
 intellectus, qui est subiectũ recie rationis;

recia ratio
 quid.

Ecce sit du-

Intellectus
subiectum
rectæ rati-
onis.
Intellectus
duplex.

fit duplex, practicus (vt aiunt) & speculatiuus: quæstio hoc loco frustra non mouetur, quæ ratio in hoc tractatu potissimum intelligatur. Insinuat philosophus & illam intelligi, quæ in actione, & hanc quæ in contemplatione ponitur: illam consultationem de contingentibus & futuris, hanc contemplationem de æternis rebus ac principijs scientiarum nominat: quæ duo genere (vt ait) differunt, id est, modo & officio distinguuntur.

Distinctio.

ratio est, vel	Innata, quæ sumitur, aut pro	Instinctu nature, sic apes & ar- neæ rationē habere dicuntur Naturali habitu, & sic tantūm hominis rationis participes dicuntur.	Contemplatione artis, quæ re- cta dicitur in docēdo, at hæc ab Arist. non intelligitur. Nā multi rectè docēt, qui sua ip- sorū præcepta non sequuntur.

Distinctio secunda questionis.

Signum, quod
recta ratio in
dirigendo in-
tuetur, est
duplex, vel

Intentionis; & sic est ipsa beatitudo
quam tanquam scopum intuens re-
ctius vestigia studiosè agētis dirigit
Actionis, & sic medium in virtuti-
bus & perturbationibus animi, q̄
tanquam signū aspiciens rectā nos
via ad portum felicitatis ducit.

Distinctio tertia questionis.

Intellectus
practicus &
specularius
differunt

Obiecto, practicus enim rem sin-
gularem & opus, specularius rem vni-
uersalem discuit.
Officio, est enim practici intellectus
de futuris & contingentibus ratioci-
nari, est speculariui res altas & diuinas
contemplari.
Fine, est enim practici finis pruden-
tia, speculariui autem sapientia.

**Opp. contra primam quæ-
stionem.**

*Prudentia, vt est in definitione virtutis, circum-
stantias præscribit: ergo non rectè in textu hoc officii
recte rationi ascribitur.*

Resp.

Prudentia præscribit per rectam rationem.

Opp.

*Recta rationis definitio conuenit prudentia, est o-
nim prudentia moderatrix actionis studio(a) secundum
circumstantias: ergo malè definitur.*

Resp.

*Latius patet recta ratio quam prudentia, est
u o z entis*

enim duplex, practica scilicet, qua nos in virtutibus moris cum prudentia: speculativa, qua nos in virtutibus mentis cum sapientia regit.

Opp. contra secundam quaestionem.

Nullum est omnino medium virtutis, ergo signum recta rationis nos dirigentis, medium virtutis recte non dicitur. Antecedens probatur in 2. lib. Ethic. ubi virtus ipsa definitur.

Resp.

Virtus medium, in medio, & medij coniectrix seu signum dicitur: signum autem dicitur non quod non sit medium, sed quia intuentes virtutem, ut signum in intentione, cognoscamus eandem esse medium in actione.

Opp. contra tertiam quaestionem.

Intellectus practicus a speculativo ratione solum distinguitur: ergo male in tertia genere distinguitur & differre dicitur. Antecedens patet in tertio de anima.

Resp.

Ut pater & filius, dominus & servus specie politica differre dicuntur, quamvis specie dialectica non differunt: ita intellectus practicus a speculativo, & ratiocinatio a contemplatione genere hoc loco dicuntur differre: non quod genere differant, sed quod in ordine ad diversa obiecta & fines officio & ratione distinguantur.

Genere quomodo differat intellectus practicus a speculativo.

Opp.

Opp.

Aspectus idem numero existens potest percipere figuram, lumē, colorem, qua natura differunt: ergo multo magis intellectus potest apprehendere obiecta diuersi generis, puta necessaria & contingencia: quare minus consideratē dua potentia animi in textu ad hac duo percipienda requiruntur.

Resp.

Agens intellectus & patiens, practicus & speculatiuus dicuntur diuersa potentia, non quod in essentia intellectus differant, sed quod diuersa officia sortiantur. Est enim idem intellectus qui necessaria, est idem qui contingencia discutit, si essentiam spectes: at tamen si modum & rationem spectes, diuersus appellatur.

CAP. II.

An sensus appetitus, & intellectus sunt tria in animo actionis & Veritatis principia.

CUM à sensu initium, ab appetitu progressum, ab intellectu terminum & perfectionem omnes artis mentisque virtutes habeant, opportunè quidem mouetur hæc quaestio, An sensus appetitus & intellectus sint tria in animo actionis & veritatis principia? Duo in hac thesi præcipuè considerari velim, ordinē & vsum. Ordo est, vt à sensu opera-

Virtutum mentis initium, progressus, terminus vnde.

Ec 3 tio,

tio, ac appetitu actio, ab intellectu verita-
 tis contemplatio fluat: vsus est, vt per ar-
 tem, qua à sensu nascitur, Deū createm,
 per prudentiam, quæ à volūtate profici-
 citur, Deum prouidētem: vt per sapien-
 tiam, quæ ab intellectu manat, Deum in
 seipso beatissimum cōtemplemur. Nam
 vt parua cum magnis cōparemus, opus
 artis diuinam creationē opus prudentiæ
 diuinam administrationē, opus deniq;
 sapientiæ diuinam Dei in seipso compre-
 hensionem imitatur. Hęc summa est eo-
 rum quæ in hoc textu continentur. Ver-
 runtamen vt distinctius agantur singula,
 in quatuor cōclusiones distribuenda est
 hęc tractatio: Prima est, quod sensus non
 sit vllius actionis humanæ principium,
 quia belluis inest. Secūda est quod appe-
 titus sit causa recte agēdi, si mentis impe-
 rio subiiciatur. Nam quam vim habent
 in mēte affirmatio & negatio, si verum &
 falsum, eandē habēt in appetitu adeptio
 & fuga, si bonum & malū spectes. Tertio
 est, quod moris virt⁹ ab appetitu, q^o men-
 tis virtus ab intellectu pendeat. Quarta
 est, quod virtutē moris precedat actio,
 quod

Conclusio-
 nes quatuor.

1.

2.

3.

4.

quod virtutem mentis sequatur cōtem-
platio. Cum autem mens sit aut practica
aut speculatiua, ab illa actionē & pruden-
tiam procreari concludit philosophus.
Hinc illa est distinctio effectiois, actio-
nis & cō emptionis: effectio ad artem,
actio ad prudentiam, cōtemplatio ad sa-
pientiam refertur: ab effectioe mecha-
nici, ab actione politici à contemplatio-
ne theotici homines dicuntur. Postremò
& in his & in illis principatum tenet ele-
ctio, quæ nec præteritū, nec olim factum
respicit. Quippe nec præterita reuocari
possunt, nec infecta fieri. Primum in te-
xtu probatur exemplo: nam nemo vult
illium expugnare: alteram testimonio
Agathonis, qui dixit:

Hoc etiam ipse Deus solog, carere videtur.

Infectum vt faciat quod factum est atq; peractum:

indisqui- sitione veri con- siderari debent.	Principia, quæ sunt	Sensus,	Pract. Specu- latiuus.
		Voluntas,	
		Intellectus, idēq;	De qui- bus in tertio capite agetur.
		Ars,	
	Instrumen- ta, quæ sunt	Scientia,	
		Prudentia,	
		intelligentia,	
		Sapientia,	

Opp.

Potentia affectus, habitus tria in animo actionis statuuntur principia, libr. 2. Et hic, ergo aut hic aut illic minutè egisse videtur philosophus.

Resp.

Lege illic solutionem huius argumenti: verbo sic respondere possis, illic de principijs boni, hic de principijs veri egisse philosophum.

Opp.

Homo principium suarum actionum in hoc capite & in secundo libr. Et hic or. dicitur: ergo sunt plura principia quàm hæc tria.

Resp.

Homo dicitur principium respectu istarum facultatum.

Homo quomodo actionis principium.

Opp.

Sensus in textu negatur esse actionis principium: ergo non sunt tria.

Resp.

Per se, & sic non principium vltius humanae actionis.

Sensus relatus ad intellectum est actionum principium.

Sensus consideratur vel

Comparatè, nempe in relatione ad intellectum, & sic est principium. Nam interni sensus agunt per phantasmas & species rerum externarum, quæ primum sensus externos feriunt.

Opp.

Intellectus est subiectum veritatis: ergo non est principium.

Resp.

Resp.

Non tener ratio: est enim subiectum vt continet. est principium, vt ex compositione & diuisione rerum eadem elicit. Alij respondent non esse subiectum, nam est in re vt in subiecto: est in oratione vt in signo, est intellectum vt in principio.

Vtrum intellectus rerum appetitum, vel appetitus intellectum indisquirenda veritate sequatur. Dubium.

In disqui- { Ordo, & sic appetitus sequi debet in
reda veri- | intellectum, qui primum prescribit.
tate specta- } Actio, & sic intellectus sequi solet ap-
tur duo. { petitum, qui primum eligit.

Opp.

Intellectus est nobilior pars animi quam appetitus: ergo sequi non debet appetitum.

Resp.

Argumentum hoc videbis infirmum, si distinctionem accurrate perpendere & ponderare velis.

CAP. III.

An sint quinque Virtutes mentis?

An scientia eiusq; proprietates recte assignentur?

PRINCIPIS iam cognitis huma-
nae veritatis, oracula eiusdem quasi
transcurrens per theatrum digito do-

Ec 5 mon-

Virtutes
mentis,
quinque.

De scientia.

Scientia
materia, ef-
sentia, pro-
prietas, fi-
nis.

monstrat philosophus. Oracula ap-
pello, quia ab illis omnes contemplatio-
nis radij veluti ex tripode Apollinis or-
tum originemq; trahūt. Hęc vulgò quin-
q; mentis habitus seu potius virtutes di-
cūtur, nominatim: Ars scientia, pruden-
tia, intelligentia, sapientia quibus nō ali-
ter à falso discernitur verū, quàm Lydio
lapide à scoria examinatur aurum. In ha-
rum tractatione primū m occurrit scien-
tia, cuius nō solum vis sed etiam vsus hoc
loco quæritur: Aliud enim est scientiam
habere, aliud vti. vt ait Plato. Quippe stu-
dendum non est, vt alijs plus scire, sed vt
melius & innocentius viuere possimus:
hoc autem agemus, si non solū quid ve-
rū sit, per causas scire, sed etiam per scien-
tiam summo deuinciri vero studeamus.
In textu de scientia quatuor proponi ab
Aristotele video, materiam, essentiam,
proprietaem, finē. Materia est, vt ait cer-
ta non anceps, necessaria nō contingens
vera non fallax, aterna nō cadens. Essen-
tia est. vt virtus multis demōstrationibus
acquisita, vt in analyticis satis declaratur
Proprietas quadruplex est, prima quod
omnis

omnis scientia doceri possit: secūda quod
 omnis scientia ex antecedente cognitiōe
 fiat: tertia quod ratiocinatione non
 inductione cōstet: Postremò quod prin-
 cipijs sciētiæ credere oporteat. Finis de-
 niq; est vt incognita pro cognitis, incerta
 pro certis, falsa pro veris, fortuita pro ne-
 cessarijs in disquiritenda veritate non ad-
 mittamus: vtq; per hoc verum in rebus
 quod est medium, aliud quod est in pri-
 ma causa summum, infinitum, & ætet-
 num, scire & diligere perdiscamus.

Distinctio prima questionis.

Omnis vir- tus mentis respicit aut	Actionem, vel	Externam per opus, vnde ars.
		Internam per consi- lium, vnde prudentia.
	Contempla- tionem, vel	Cum causis, vnde sciē- tia, quæ est habitus de- monstrandi per causas.
		Sine causis, vnde intel- ligentia, quæ est habitus credendi principijs.
		Cum causis & effectis vnde sapientia, quæ est habitus contēplandi res tā humanas quā diuinas

Distinctio secunda questionis.

Scientia cō- sideratur du- obus modis, vel	Dialecticè, quo ad modum sciendi & sic in libris demonstrationum;
	Ethicè, quo ad vsum & finem sciē- tiæ & sic hoc loco.

Opp.

Opp. contra primam quaestionem.

Scientia & solertia inter virtutes mentis postea ab Arist. enumerantur, ergo sunt plures quam quinq.

Resp.

Reducuntur ista ad prudentiam, ut patebit.

Opp.

Nihil in Et hicis doceri debet quod nos meliores non redderet, sed virtutes mentis nos meliores non reddunt: ergo in hac scientia tractari non debent: Maior patet, quia finis huius scientiae est summum bonum: minor constat, quia multi virtutibus mentis pollent, qui turpiter & inhoneste vivunt.

Resp.

Ut intellectus & voluntas unum animum constituunt: ita verum & bonum unum finem efficiunt, quare est in essentia animi illarum partium unio: ita in essentia finis horum obiectorum conjunctio esse debet. Respondeo igitur ad argumentum, quod haec virtutes intellectus ad bonum voluntatis secundum ethicae praecepta, ut media quaedam ad suum finem referantur: hinc ait philosophus, quod omnis ars omnisq; actio bonum appetat, quare perniciosi speciem istarum virtutum non usum, corticem non fructum habere videntur.

Opp. contra secundam quaest.

Scientia satis in primo libr. analyticorum tractatur ergo otiosa est haec tractatio.

Resp.

Illic modus sciendi, hic usus quaeritur.

Opp.

Opp.

Non aliter hic definitur scientia quam illic, alia hic non traduntur proprietates quam illic: ergo eodem modo & hic & illic tractatur.

Resp.

Verum est, sed attende quod hic alius usus insinuat, nempe quod ad summum bonum referatur.

Vtrum obiectum scientiae sit aeternum, ingenitum, necessarium?

Dubium.

Opp.

Nihil est verè aeternum prater Deum: est naturalis scientia de genitis & corruptis: ergo obiectum scientiae non est aeternum, ingenitum, & necessarium.

Resp.

Obiectum scientiae con- sideratur. vel		Realiter, & sic non est aeternum, im-
		genitum, & necessarium.
		Intentionaliter, & refertur ad e-
		ternum & incommutabile bonum, et sic est aeternum, ingenitum, & neces- sarium.

CAP. III.

Vtrum Ars sit Virtus mentis.

ERRASignave, imò profectò, toto caelo erras, qui Athenas sine Musis, qui Academiam sine praesidijs

fidijs artium (quas tantopere cōtemnis)
 velis constare. Quid enim aliud est Aca-
 dēmia, quam excelsa Musarum sedes,
 quā tutissima bonarum artium nauis,
 in qua feliciter ad portum æternæ veri-
 tatis peruehimur, in qua à Syrenū in cā-
 tante harmonia, a Circes falcināte inhi-
 dia tuō defendimur? si artes ergo igna-
 ue ab hac nauis tollas, omnes vires tollis,
 ipsa nautarū lumina oculosq; tollis: vi-
 res, quia sine his spirare non licet; oculos
 quia sine his talpa cæciores sumus. Da
 veniam (bone lector) si quoties de arte
 loquor, toties pro viribus in artium con-
 temptores & corruptores intonem. Eo-
 rum enim ignorantiam sequuntur heu
 nimis multi, quō sit vi vel omnino con-
 temptæ iaceant, vel saltem in longē mi-
 nore nunc prelo quā olim habeantur.
 Te falsum appello, nam florēt artes.
 Quis tu tandem, qui interturbas? Te fal-
 sum appello. nam florēt artes: audio. Nō
 pudet te ergo mendacem esse? Si mēdax
 essem, puderet nimis. lacere artes dicis,
 non hoc mendacium? Si floruisent, hoc
 non dixissem. At florēt artes, at vbi que-
 ro?

ro? O homo impudēs non scholas vides?
 videre fateor, audire velim. Tu quæris
 artes, contemnis Christi: honoro artes,
 adoro Christum. Quid iuuant verbum
 septem scientiæ? id probant firmitus? id
 ornāt melius: Quid verbo firmitus? quid
 verbo melius? firmitus probare dico, esse
 non dico. Quid, vis in arte semper more-
 mur, Nimum non quæro, requiro mo-
 dum. Sed hæc hæctenus ex affectu, non
 tamen multū ab instituto digressus dixi:
 Reuertor ergo ad philosophum, qui ar-
 tum alias mechanicas, quarum finis est
 opus, alias liberales, quatu finis est actio,
 esse insinuat. Hinc facta est distinctio in-
 tereffectionem & actionem, vt illa opus
 externum, putā domum, hæc opus inter-
 num, putā verum eliciat. Hac distinctio-
 ne tradita, obiectum artis proponitur,
 quod est res contingens & mutabilis.
 Non enim tractat ars ea, quæ stant vel
 quæ eueniūt necessario. Hinc illud Aga-
 thonis, quippe ars fortunam, fortunaq;
 diligit artem. Animaduertendū tamen
 est, quod sic fortuna & ars in obiecto
 conspirent, vt maior sit in hac quā in
 illa

Artis obiectum contingens.

illa constantia. Nam quamvis effectio artis transeat, conclusio tamen manet firmissima; verbi causa effectio artis in materiam obiectā fluit, vt ædificatio in domum; contemplatio tamen, quæ ad hoc opus dirigit, certum & indubiratum præceptum comprehendit. Si ergo vel materiam artis, quæ est mutabilis; vel effectioem, quæ est multiplex, consideremus, ars rectè quidem assimilatur fortunæ: Cæterùm si spectemus vel contemplationem, qua dirigitur; vel finem putà summum bonum ad quod destinatur; ars & natura certior & fortuna constantior dici debet. Hinc definitur habitus mentis quo ad faciendum aliquid vera cum ratione dirigimur, cuiusq; præceptis imbuti rectius ad assequendum bonum in hac vita progredimur.

Ars quid.

Ingenua & liberalis, in qua considerari solent
 artium
 alia est

Subiectum, quod est in intellectu.

Obiectum, quod est res multiplex & mutabilis.

Officium, quod est artificem in opere vera cum ratione dirigere.

Vsus, qui est intellectum ad summum bonum verū que referte.

Mæcha-

Mechanica: cuius finis est opus, vt nauis; cuius instrumentum est effectio, vt ædificatio nauis; de hac significatione in textu præcipuè agitur.

Opp.

Negat philosophus artem esse virtutē in fine quinti capituli huius libri. ergo non recte hoc loco desinitur.

Resp.

Intelligit philosophus illic quod non sit virtus moris, non tamen negat esse virtutem mentis.

Opp.

Nulla virtus prohiberi debet, sed quedam artes prohibentur: ergo ars non est virtus.

Resp.

Nulla artes prohibentur ea ratione, qua sunt virtutes intellectum ad verum iudicium dirigentes, sed ea ratione, qua per fraudem & malitiam hominis ad malos vsus pertrahuntur: hoc autem vitium non est artis, sed hominis.

Opp.

Nemo abuti potest virtute, ergo male responderet malitiam hominis abuti arte. Antecedens est Arist. in magnis moralibus.

Resp.

Intelligitur illa sententia in virtutibus moris per se, in virtutibus vero mentis, si in actione & opere ad summum bonum referantur.

Virtutem nemo abuti potest.

Ff

Opp.

Opp.

Actio non est artis sed effectio solùm: ergo male respondetur arte non posse hominem abuti, si in actione ad summum bonum referatur. Antecedens est in fine huius capituli.

Resp.

Illic nomen artis ad mechanicam solùm restringitur, hic verò ad liberalem extenditur.

Vtrum actio & effectio differant.

Resp.

Actio & effectio sumuntur, vel

} Fusè, & sic sunt synonyma.	} Scribè, & sic effectio ad artem & opus, actio verò ad prudentiam propriè refertur.

Opp.

Actio & effectio ratione differunt.

Actio & effectio eadem sunt in predicamento actionis: ergo non differunt.

Resp.

Sunt re eadem, sed ratione differunt: nam actio immanens aliquando, effectio semper transiens dicitur.

C A P. V.

An prudentia sit virtus intellectualis, vel moralis?

An temperantia sit conservatrix prudentie?

GRADATIM ad summum venit Philosophus. Nam suo ordine, reliquis tractatis, iam de prudentia, postremo de sapientia disputat. Rectè olim Boëti-

US

us doctos quidem multos vidi, prudentes autem per paucos noui: artibus enim multę cōsecrantur scholę, sed prudētię; quę multis gradib⁹ omnes excellit artes, nullę. Hinc inueteratū est penē in puerbium, hominem esse probē doctum, sed parū prudentem: multis artib⁹ ornatum, sed simplicem: bonum virū, sed malum magistratum. Non equidem hęc inficias eo, quin Thales in cremo diu multumq; versatus sit multū sapiēs & parum prudens. Sed ista iā ætas requirit certē vt Homerus artem cum prudentia, prudentiā cum prouidentia ad vitam tutandā quærat: aliter fortasse, quam uis sit doctus, præ nimia charitate contabescat: Summa huius capit. paucis conclusionibus absoluitur: prima est quod expediat de prudentia dicere, secunda quod prudentis sit rectē consulere, tertia est quod prudens neq; de necessariis, neq; de illis quę fieri non possunt vllō modo deliberet, quarta quod prudentia nō sit scientia (est enim illa in cōtingentibus, hęc in necessariis) iterum illa demonstratione, hęc coniectura utitur, quinta quod cum arte

Docti multi,
Prudentes
pauci.

Nota:

Ff 2 non coiri-

non cōcidat: ars enim externū prudentia internū respicit: ars in opere & effectione, prudentia in consilio & actione cernitur: ars deniq; solum verū, seu prudentia & verum & bonum intellectu efficit. Est enim prudētia moderatrix morum, est etiam habitus indagādi verum. Hinc in textu definitur bona animi affectio, id est virtus, quæ cum vera ratione coniuncta vim habet ad gerenda omnia, quæ ad vitam degendam pertinent. Est enim prudentiæ consilium dare, bonum à malo, verum à falso discernere, rectè cū aliis versari, perspicere occasiones, verbis solerter, rebus prouidenter uti, ad omnē consultationem & tempus & diligētiam adhibere, operam & oleum in rebus vanis minusque necessariis non perdere. Quippe duo sunt prudentiæ maximè infesta, stultitia nimirum & curiositas. Nō placet hīc tacitus id præterire, quod præclare hoc loco scribit philosophus, nempe in vlnis & amplexu veluti temperantiæ cōseruari prudentiam, Animus enim corruptus & deprauatus perdit ingeniū, delitiis mancipatus perdit consilium.

Distin.

Prudentiæ
munera.

Prudentiæ in-
festa duo.

Temperātia
cōseruat pru-
dentiam.

Resp.

Deleri nō posse ait Philosophus, nō quod nō deleatur, sed quod propter firmitatē habitus hoc fiat raro & difficulter. Alii respondēt deleri non posse respectu obiecti, quod semper & omnibus in quotidiano vita vsu obijcitur, cum aliarum virtutum obiecta sic se non habeant.

Opp.

Obiectum prudentiæ est obiectum omnium virtutum moralium: ergo non est distincta virtus. Antecedens patet, quia res agenda obijcitur prudentiæ.

Resp.

Res agenda considera- tur, vel	}	Generatim, vt ad bonum voluntatis re-
		fertur, & sic est obiectum omnium virtutum.
	}	Speciatim, vt ad verum opus intellectus
		refertur, & sic est obiectum prudentiæ.

Opp.

Moralis philosophia est habitus agēdi vera cum ratione circa bona humana: ergo est prudentia.

Resp.

Moralis philosophia in genere, prudentia in specie hæc bona tractat.

Opp.

Prudentia vt est in textu perficit appetitum in ordine ad bonum: ergo non est mentis virtus, qua persiceret intellectum in ordine ad verum.

Resp.

Perficit dirigendo, non eliciendo actum, nam prescribit quid faciendum sit secundum omnes circumstantias in omni virtute morum.

CAP.

An intelligentia sit virtus mentis.

QVONIAM antiquus serpens infidiosè sub nomine & prætextu inanis scientiæ atram ignorantiam & cæcitatem intellectui humano obiicere contendit: necesse est inter alias virtutes mentis intelligentiam connumerari; ne dum veritatem in primis causis principiisque rerum expiscari conemur, atris densisque fumulis in fontem intelligendi spatis turpiter erremus & decipiamur. Multa sunt in philosophia tractata quæ demonstrationibus probantur, de quibus est scientia; multa sunt quæ demonstrari non possunt, de quibus est intelligentia. Eò enim vsque in indagine veri progressi sunt olim sapientes viri naturæ lumine illustrati, donec ad primas causas penetrarunt, quas cum demonstrare non potuerint, publico quasi edicto in suis synodis statuerunt credendum esse in quavis scientia primis principis: vnde hoc vnum ex illis didici, intellectum subiici voluntati, vt aliquando

Intelligentia est de iis quæ demonstrari non possunt.

Credendum est primis principis.

Ff 4 tra

trahatur illis credere, quæ vi rationis probari non possunt. Tanti æstimarunt profectò hoc ipsam credere insignes philosophi, vt hoc loco eorū princeps intelligentiam virtutem credendi principiis esse definiat. Est enim intelligentia habitus sectans mentē firmiter assentiri illis, quæ demonstrari nequeunt. Hic habitus habentem perficit: hic habitus opus bonū atq; perfectū reddit: hic habitus intellectum ad summum verū bonumq; trahit, ergo est virtus. Trahit autem: nō vt scientia, qui demonstratione non vitur: non vt ars & prudentia, quia mutabilibus rebus non subiicitur. Subiicitur enim principiis, quæ sunt aut cognitionis, quæ complexa; vel constitutionis & essentiæ, quæ simplicia nominantur. Complexa sunt vt axiomata germana cuiusque scientia, verbi causa, omnia appetere bonum: ab æquali demptis æqualibus relinqui æquale. Simplicia sunt, vt materia, forma, deus: & his & illis credere & assentiri nos vrget intelligentia, non vi demonstrationis à priore per causas, sed vi inductionis à posteriore vt aiūt per effecta: quippe effecta

Intelligentia
quid,

Intelligentia
suadet per
effecta.

effecta primarum causarum intuentes ipsas primas causas esse sine demonstratione credimus.

Distinctio.

Intelligentia accipitur, aut

- { Naturaliter, pro potentia & lumine mentis perficiente animam.
- { Moraliter, pro habitu mouente hac facultate ad firmiter assentiendum principiis, quae demonstrari non possunt, & sic hoc loco.

Opp.

Potentia animi est satis efficax ad assentiendum veris principiis per se: ergo non opus est talem virtutem ponere. Antecedens probatur, quia intellectus proprio suo lumine credit hoc esse verum, nempe omne totum esse maius sua parte.

Resp.

Principia sunt, aut

- { Per se perspicua, quae lumine intellectus percipiuntur.
- { Admodum obscura, quae acquisito habitu opus habent, quo illis assentiamur, & de his intelligitur textus.

Opp.

Omnis virtus versatur circa difficile, sed intelligentia non versatur circa difficile: ergo non est virtus Minor probatur, quia nihil est facilius quam credere principia esse.

Resp.

Non solum hoc requiritur ut credat, sed illud etiam ut inductione ab effectis probet.

Ff 5 *Opp.*

OPP.

Sapientia dicitur in proximo capite intelligentia: ergo ab alijs non distinguitur.

Resp.

Sapientia dicitur intelligentia, nō quōd sit, sed quōd illam comprehendat & perficiat.

CAP. VII.

An sapientia sit virtus mentis? & an sit scientia & intelligentia.

NE c Phydiam, et si Olympicum Iouem affabrè in sculperit, nec Polycletum insignem illum artificem verè sapientem nomino: vix quidem Thaletem, qui mundum contempsit, vix Anaxagoram, qui magnifico relicto patrimonio cœlum elegit, sapientum nomine audeo definire. Fateor equidem in textu hos egregios viros sapientes dici propter summum & diuinum aliquid, quod in illis luxit: cæterùm cum ab omni labe erroris & ignorantia liber & immunis debeat esse sapiens, quem verè sapiētem in hac vita definiam, cerè nō intelligo. Sed vt in omni ordine graduq; rerū id summum & perfectū habetur, quod ad optimum

Non verè sapiens.

mum proximè accedit: ita is vere sapiens
 dici potest, qui Apollinis sapientiam ma-
 ximè imitatur. Erravit Plato, ac diuinus:
 erravit Socrates, at sapiens dicitur. Diui-
 nus ille, quia vt aquila in altum volauit:
 sapiens hic, quia pro vno Deo cycutam ^{Sapientia.}
 hausit. Est ergo definiere philosopho sa- ^{quid.}
 piētia rerum diuinarum amplissima sci-
 entia. Per res diuinas propriā materiā, p
 scientiam cōtemplationem sapientis in-
 telligo. Hinc etsi cuiuslibet artis pfectio
 sapiētia populariter & vulgo habetur: ve-
 ra tamen sapientia non est, iuxta illud
 Homeri.

*Diuum munere nec fossor, nec durus arator.
 Nec sapiens alia vlla nimirum extitit arte.*

Is enim solū sapiens, vt ait Seneca, ^{Quis vere sa-}
 qui seipso contentus est, quique nil agit ^{piens a Sene-}
 quod non debet, & quod debet præter- ^{ca dicatur}
 mittit nihil. Sed quid ago? sus Miner-
 uam doceo, a sinu lyram tracto: admira-
 ri enim possum, demonstrare quidē non
 possum veram sapientiam. Licet tamen
 quæso (studiose lector) quoniā de mori-
 bus nunc scribo, vlcus istius ætatis leuiter
 attingere. Vbi est tandem ille Pythago-

ras,

ras, qui olim interrogatus à Leontiorege quemnā se profiteretur, non ausus sibi nomen sapiētiae vēdicare, philosophum respōdit: vbi insignis ille & oraculo Apollinis sapiētissimus iudicat^o, Socrates, qui se hoc vnū scire dixit, se nihil scire: Raræ pfectō aues sunt in terra. Quot enim istis temporib. philauriā turgidi immaturos fructus fundunt? quot ova vanitatis cōficientes implumes pullos nutriūt? quot nimis festinantes ad alta cecos pariūt catulos? quot contemnentes veræ sapiētiae media se omnia tamen scire, se omnia sapere gloriantur? Cum simus cæci, perspicaces: cum simus talpæ, lynceos: cum simus corui, aquilas: cum simus nubes, lumina: cū simus folia, robora: cum simus nani, Hercules: cum simus Grilli. Socrates: cū simus omnium infantissimi, nos omniū sapiētissimos videri & haberi cupim^o. Quid ita quæso? quid ita quæris? quæ radix veræ sapiētiae exaruit, nēpe vera humilitas, vera enim sapiētia afficit, sed nō inflat, non extollit: qui ergo plus sapit quàm oportet, non sapiens sed intolens, non doctus sed superbus haberi debet.

De

De natura
sapiencie 4
sunt proba-
biles opini-
ones.

1. Quòd sapientia sit idem habitus numero cum scientia & intelligentia, non tamen formaliter, vt aiunt, sed fortuitò & adæquatè, cum ad eadè obiecta terminetur, ad quæ scientia & intelligentia.
2. Quòd sapientia non sit habitus simplex, sed compositus, alios habitus mentis in se comprehendens.
3. Quòd Per

{	Intelligentiam principiis demon- strationis	}	assenti- amur.
{	Scientiam con- clusionibus		
{	Sapientiam cõ- nexioni vtriusq;		
{	Per		
4. Quòd metaphysica scientia sit propriè dicta sapientia, quia res æternas, separatas & diuinas tractat.

Opp.

Sapientia & intelligentia & sciẽtia non distinguitur: ergo malè definitur. Antecedens probatur, quia vtriusq; virtutis nomine in textu appellatur.

Resp.

Vtriusque nomine appellatur, quia vtriusque excellentior habitus illas comprehendit.

Opp.

Phydias insculptor, & Polycletus statuarius dicuntur in textu sapientes: ergo quilibet artifex in sua facultate excellens nomen sapientis mereatur, quod est contra auctoritatem philosophi, qui dicit sapientiam esse solùm circa res maximè honorabiles.

Resp.

Resp.

Sapientia } Absolutè, respectu diuini & excellen-
 considera } ris obiecti, & sic methaphysicè dicitur so-
 tur bifari- } lum sapientia.
 am, vel } Secundum quid, & ex parte, & sic di-
 } ci potest aliquis sapiens mathematicus,
 } sapiens medicus, sapiens statuarius.

Opp.

Omne maius & excellentius bonum cōtinet minus
 eiusdem generis: ergo sapientia continet prudentiam:
 quo concesso videtur Arist. non rectè Thaletem & Ana-
 xagoram sapientes concludere, eosdemq; prudentes esse
 negare.

Resp.

Sapientia continet sub se prudentiam vt minus bo-
 num, non tamen necesse est, vt omnis sapiens sit pru-
 dens: quia vtriusq; officia, fines & obiecta differunt.

Opp.

Obiecto nō differt à reliquis virtutibus mentis sapi-
 entia: ergo non est distincta virtus. Antecedes probatur:
 quia veritas est obiectum earum omnium.

Resp.

Verum con- } In opere, & sic est obiectum
 sidera- } artis quod verum faciendum
 } In contemplatione, & sic est
 } obiectum scientia, quod verum
 } demonstrandum

sidera-

fideratur, vel { *In actione, & sic est obiectum prudentia, quod verum agendum* } *dicitur*
 { *In principijs, & sic est obiectum intelligentia, quod verum credendum* }
 { *In fine ultimo, vel potius in v-nione rerum omnium ad primam causam, & sic est obiectum sapientia, quod verum, honorandum & diuinum* }

Opp.

Verum est obiectum ipsius mentis: ergo non est obiectum eius virtutis.

Resp.

Verum ca- { *Communiter & sic est obiectum materiale intellectus.* }
pitur, vel { *Proprie, & sic est obiectum formale virtutis, ut in priore distinctione probatur.* }

C A P. VIII

An civilis scientia & prudentia sint idem habitus?
An recte diuidatur prudentia in Politicam, Oeconomicam priuatam?

NEMINI mirum esse debet, cur singulis virtutibus mentis suo ordine tractatis, alia prudentia apud

apud philosophum instituat^r disceptatio, præsertim cum ciuili sciētia magis à prudentia, quàm ab aliis omnib. eiusdē generis depēdeat: est enim prudētia moderatrix morū. Verūm ne in minū necessariis nimis molestus videar, in sequētib. adiunētis & quasi annexis huius libri breuitatem polliceor. Tractantur in hoc cap. præcipuē tria: distinctio prudētiæ à ciuili sciētia, diuisio eiusdem in suas partes enumeratio eorū quæ ad prudentiam necessariò requiruntur. Distinguitur prudentia à ciuili scientia in tribus; nēpe in subiecto, obiecto, & officio. Subiectum enim moralis philosophiæ est voluntas, subiectum verò prudentiæ est intellectus: Materia Ethices est bonū, obiectum verò prudentiæ est verū: Officium proprium moralis scientiæ est virtutes definire, officium verò prudentiæ est circumstantias præscribere. Diuisio prudentiæ, quæ in secundo loco traditur, est, vt alia sit politica, quæ ciuitatē: alia oeconomicam, quæ familiam: alia monasticam, quæ priuatum bonum respicit. Hoc autem fit non in definitione virtutis, sed in ordi-

Prudentia & ciuili scientia quomodo differant.

Prudentiæ triplex.

ordine & forma actionis, quippe non essentialiam sed existentiam, non habitum sed actionem, non vim internam sed externum officium virtutis definit & praescribit prudentia. Tertium, quod agitur, est enumeratio eorum quae ad prudentiam requirantur: haec ad duo capita reuocari possunt, nimirum ad experientiam & iudicium: experientia diuturnitate temporis, iudicium exercitatione efficitur. Hinc in textu adolescentes mathematici & scientes dicuntur, sed physici & prudentes esse negantur. Nam in illis solum ingenium, in aliis vero iudicium requiritur.

Diuisio prudentiae ex textu collecta.

Prudentia est, vel	{ Vnius hominis, quae monastica } { Vnius familiae quae oeconomica } dicitur.	{ Legum effector, vulgo potestativa, quae consistit in vniuersalibus per consultationem & iudicium.

Opp.

Prudentia & ciuicis scientia dicuntur in textu idem animi habitus: ergo non differunt.

Gg Resp.

Resp.

Sunt idem genere non specie.

Opp.

Idem in genere obiectum tractat prudentia, quod tractat ciuilibus scientia: ergo est idem habitus genere. Antecedens probatur: quia bonum ciuitatis, familie hominisq; priuati respicit.

Resp.

Respicit vt prescribat non vt desinat, modum enim agendi tradit non habitum.

Opp.

Architectonica prudentia quae est regis de regno, bellica, quae est ducis de exercitu enumeratur in textu: ergo sunt plures species prudentia, quam politica, economica & priuata.

Resp.

Continentur ista species sub politica & ciuili, vt in textu patet.

Opp.

Si tot sint species prudentia, tum plures sunt virtutes cardinales quam quatuor, quod est absurdum.

Resp.

Ratio non sequitur, quia prudentia generatim sumpta cardinalis solum dicitur.

Opp.

Prudentia versatur circa vniuersalia, vt antea patet: ergo non debet esse priuata, vt hoc loco requiritur.

Resp.

Resp.

Prudentia, que legum effectrix dicitur, vniuersale obiectū respicit: at monastica, que propriè hoc loco prudentia dicitur, vnius hominis bonum & singulare inuenitur.

CAP. XI.

An consultatio sit scientia, opinio vel coniectura.

De consultatione.

An sit distincta virtus mentis?

ALIVD adiunctum prudentiæ est consultatio: de qua cum in tertio libro satis egerimus, pauca nunc admodum adiciuntur. Contendit philosophus in hoc capite bonam consultationem à scientia, ab opinione, à cōiectura distinguere: à scientia, quia nemo sciens quærit, at qui consultat de rebus futuris quærit & ratiocinatur: ergo consultatio non est sciētia: ab opinione, quia opinio est sine ratione & quæstione, qui enim opinatur non discutit, non quærit, sed qui deliberat, primū quæstionis nodū proponit tū rationis nutum & præscriptum sequitur. Est enim consultatio quædam vt ita dicam consilij linea & reſtitudo: Nam vt linea manum, ita consultatio mētem in rebns incertis dirigit. A cōie-

Consultatio quomodo differat à scientia, opinione, & coniectura.

Gg 2 ctura

Consultatio
bona quæ fit.

tura differt, quia coniectura citò colligitur, sed ad cōsultationem multum temporis & diligentia adhibetur. Ex his concludit Arist. nō omnem animi rectitudinem de rebus dubiis esse bonam consultationem, sed eam solum, quæ de mediis optimis ad honestum finem destinatis instituitur.

Distinctio.

Cōsul- tatio differt	}	Ascientia, in	Obiecto, nam in scientia est certum & necessarium, in consultatione autem anceps. Medio, nam scientiæ mediū est demonstratio, consultationis autem opinio. Fine, nam scientiæ finis est contemplatio, consultationis verò actio.
		Ab opinione, in	Subiecto, nā opinionis subiectum est phantasia, illius autem est voluntas. Obiecto, nam opinio est circa ens & non ens, consultatio verò non item.
		A coniectura,	Adiuncto, quia opinio vera aut falsa, consultatio bona aut mala dicitur. Quòd coniectura velociter, consultatio deliberatè & prudenter fiat. Quòd coniectura sit leuis, cōsultatio grauis & ponderosa,

Opp.

Opp.

In tertio libro satis egit philosophus de cōsultatione: ergo hoc loco nugatur.

Resp.

Aliter hic, aliter illic de cōsultatione agitur, illic enim secundum Thomam de illa, ut est actio voluntatis, hic verò de illa, ut est habitus intellectus, agitur.

Opp.

Cōsultatio habitus in textu non definitur: ergo de illa ut de habitu non agitur.

Resp.

Quamuis nomen habitus aperte in textu non adhibetur, insinuat tamen: Est enim bona cōsultatio (græcis ἐν βουλίᾳ) dicta habitus mentis animi inclinans ad prudenter deliberandum, optimumq; finem per optima media attingendum.

Opp.

Quandog; ad malum finem bonum cōsiliium datur, ut est in textu, ergo ad optimum finem semper non adhibetur cōsultatio.

Resp.

Quemadmodum in speculatiuis sciētīs ex falsis verum aliquando sequitur: ita in practicis ex malis medijs bonum aliquando contingit propositum. Sed attendendum est, quod ad cōsultationem, de qua hoc loco agitur, duo requirātur, optimorum finium intentio, & medi-
 Ad bonā cōsultationem duo requiruntur.

Gg 3 vera

vera cōsultatio, quæ ex malis principijs medijsq; nascitur.

Opp.

Finis optatus sæpe omittitur, cum diu ac multū de medijs deliberetur, ergo semper diuturnum tempus ad consultationem requiri non debet.

Resp.

Ne hoc fiat, alia virtus nēpe solertia à philosopho adijcitur, quæ est habitus citò ac velociter inueniendi mediū, sed de hac virtute proxima instituitur disputatio.

Opp.

Eubulia, sagacitas, & sententia sunt virtutes mentis: ergo sunt plures virtutes mentis quàm quinque.

Resp.

Virtutes mentis sunt, aut Primaria, quæ sunt numero quinque, aut Secundaria, & sic sunt plures.

C A P. X.

An sagacitas sit virtus mentis distincta à prudentia?

FOELIX est ingenium quod citò prompteq; rerum causas percipit: acumen sæpe ingenij quæro, consilium semper non requiro. Discrimen eminet, caue, nam mora periculum, sagax ingenium salutem adfert. Necessè est aliquādo vti consilio, est etiam necessarium ali-

aliquādo frui ingenio: vt ergo apud Arist.
 de virtute consilij, ita nunc de virtute in-
 genij agitur. Hæc virtus solertia est, quæ
 definitur habitus quasi præsentis animi,
 quo citò prõpteq; sine gyro deliberatio-
 nis optima inueniuntur media. Huic vir-
 tuti alia affinis & cognata in textu tradi-
 tur, nominatim sagacitas, quæ definitur Sagacitas.
 habitus mentis inclinās flexensq; homi-
 nem ad rectè iudicandū de mediis, quæ
 per consilium aut solertiā inueniuntur.
 Opponitur huic virtuti, vt ait Arist. hebe-
 tudo ingenij, qua laborātes tardi & quasi
 asini dicuntur. Quid multis? hæc virtutes
 nempe cõsiliū, solertia, sagacitas & sen-
 tentia sunt partes & species practicæ pru- Prudentia
 dentia. Est enim prudentia munus deli- munera.
 berare, quod à consilio; prompte & inge-
 niosè aliquādo medium inuenire, quod
 à solertia; rectè de mediis inuētis iudica-
 re, quod à sagacitate; cū iudicio æquita-
 tis & iustitiæ quasi vocem coniungere,
 q̄ à sententia habet & mutuatur. Vnum
 autem superest officiū, nēpe circūstā-
 in actione cuiusq; virtutis præscribere q̄
 sibi vt proprium & germanū vendicat.

Gg 4 *Distino*

Distinctio.

Actus prudentia sunt quinque. { Deliberare, vnde cōsiliū, quod eubulia.
Circō medium, si opus sit inuenire, vnde solertia, quæ eustochia.
Rectē de inuentis mediis iudicare, vnde sagacitas, quæ synesis.
Iudicium absoluerē, vnde sentētia, quæ gnome dicitur.
Circūstantias actionis præscribere, vnde proprium nomen prudentia ducitur.

Opp.

Sagacitas & sententia insunt nobis à natura: ergo non sunt virtutes. Antecedens est Aristotelis in II. cap.

Resp.

Sunt à natura inchoatè non perfectè.

Opp.

Constat prudentia ex istis virtutibus: ergo sunt potiùs partes quàm species prudentia.

Resp.

Constat vt totum vniuersale, non vt totum integrale, nam de illis in questione natura predicatur.

Opp.

Sagacitas non est prudentia: ergo non rectē docetur quòd prudentia de sagacitate predicetur. Antecedens apertè est in textu huius capituli.

Resp.

Prudentia { Generaliter, & sic sagacitas est prudentia.
consideratur, vel { Particulariter, & sic non est.

Opp.

Opp.

Providentia, circumspectio, docilitas species prudentia à multis ponuntur ergo sunt plures.

Resp.

Sunt quaedam potentiae non species, aliter respondendum est, quod ad has species reducantur.

Opp.

Prudentia diuiditur in politicam, æconomicam, & priuatam, vt in suas species ergo malè diuiditur in has species.

Resp.

Prudentia est genus, & primū in hac genera diuiditur tum iterū in has vt in infimas species subdividitur.

CAP. XI.

An sententia sit virtus mentis distincta à prudentia?

VT quies motum corporis, ita sententia mentis iudicium claudit. Est enim sententia veluti prudentis anima, quæ altiora discutit & concludit. Nam vt sapientia diuiniora quàm scientia in contemplatione rerum, ita sententia maiora quàm solertia in actione humana respicit. Sed animaduertendum hîc est, quòd sententia vt comes æquitatis iudiciū in defectione legis maximè spe-

Comites sunt
æquitas &
sententia.

Gg 5 Et,

ctet, verbi causâ, iubente lege vt **omnis** homicida mortis pœna mulctetur, prudens seriò ac diligenter cõsiderat, an fortè, an sponte, an ignoranter, an scienter & malitiosè sanguinem iste homicida effuderit. Si fortè, aut ignoranter fecisse videatur, continuò æquitatem & sententiam accersit, vt illa legis defectum corrigat, vt hæc in tanto defectu legis iudicium absoluat. Est enim æquitatis defectiõne legis moderari: Est munus sententiæ litem componere iudiciumq; cõsummare. Hinc definitur habitus mentis, quo præditi rectè in definitione legis, verum secundum æquitatem de rebus dubiis iudicamus: vnde in textu ipsum iudiciũ æqui boniq; viri ab effectu dicitur. Si huius virtutis à reliquis distinctiõne quæras, attende quòd duæ mediũ, duæ iudicium spectent: mediũ consultatio & solertia, sed illa diu, hæc citò discutit: iudicium sagacitas & sententia, sed illa veluti proponit, hæc verò perficit & absoluit.

Distinctio.

Sententia sumitur, aut	}	Materialiter, pro ipso iudicio secundum æquitatem in defectu legis.
	}	Formaliter, pro habitu iudicandi bene de illis in quibus lex cõmunis deficit. Opp.

Opp.

Secundum solertiam probè iudicare dicimur: ergo superuacaneum est sententiam addere: Antecedēs probatur in antecedente capite.

Resp.

Solertia, vt docuimus, inclinatur ad bene iudicandum, sententia verò ipsum absoluit iudicium. Alij respondent solertiam commune iudicium respicere volēte lege, sententiam autem priuatam iudicium lege deficiente.

Opp.

Vna virtus sufficit ad consultandum: ergo vna sufficeret ad iudicandum: vnde argumentum à paribus comparatis.

Resp.

Non est par ratio, nam consultatio est de vniuersis, iudicium autem est de singulis.

Opp.

Virtus est in necessarijs, sed in raro cōtingētibus est sententia: ergo sententia nō est virtus. Minor probatur, quia raro contingit vt iudicium à legibus deficiat, in quo casu solum requiritur sententia.

Resp.

Non raro contingit, si vel obscuritatem legis, vel ignorantiam hominis considerare velis.

C A P.

*An sapientia sit virtus diuiniore & utilior
quàm prudentia?*

An per se expetatur?

An nemo nisi bonus sit prudens?

QUEM AD MODVM solis splendor
omnium reliquorum siderum
splendorem superat & obscurat: ita sapi-
entia lumen omnium reliquarum vir-
tutum serenitatem multis gradibus vin-
cit & excellit. Quæ enim corporis cum
anima, quæ rei mortalis cum æterna, quæ
prudentia cum sapientia fieri potest
comparatio? In fronte huius capituli lu-
dit quidem philosophus vltro citroque
textis & resolutis argumentis, quibus vi-
detur probare, nec prudentiam esse vti-
lem, nec sapientiam esse necessariam ad
bene beateque viuendum. Sed omissis ar-
gumentis ad rem ipsam venio: primùm
ergo concludit philosophus sapientiam
& prudentiam esse virtutes expetendas
propter se: rationem addit, quia vtramque
partem animi perficiunt, tam illam, quæ
in COB-

in contemplatione, quam hanc, quæ in actione cernitur. Secundò probat, quòd vtraque plurimum ad beatitudinem acquirendam conferat. Vt enim medicina sanum, ita prudentia foelicem: & vt sanitas ipsa sanum, ita quidem sapientia beatum efficit: quippe illa vt instrumento, hac vt principio foelicitatis vtimur. Tertiò id solum demonstrat quod proponitur, nempe sapientiam esse longè meliorem virtutem, quàm prudentiam: Si enim subiectum sapientiæ spectes, est mēs in quiete contemplationis, non in motu actionis posita: Si obiectum proponas, est, res diuina, æterna & incommutabilis: Si modum probandi consideres, est in rebus honorificis & necessariis inuicta demonstratio: Si finem est ipsa longè diuinissima beatitudo, quæ in sempiterna contemplatione primæ causæ vnioneque rerum omnium ad eandem causam ponitur.

Sapientiæ subiectum, Obiectum, modus probandi, finis.

Distinctio.

Sapientia | Subiecti, quia intellectus cōtemplatiuus sapientiæ & practicus prudentiæ subicitur,

est

est virtus
excellen-
tior quā
prudētia,
ex parte

Obiecti, quia res aeternae, diuinæ & separatae sunt materia sapientiae: at res mutabiles & contingentes prudentiae obiectiuntur.

Modi, quia sapiens demonstrando, prudēs autem consultando de suis obiectis disputat.

Finis, quia finis sapientiae est contemplatiua, finis verò prudentiae est actiua beatitudo.

Opp.

Finis prudentiae est bene viuere, sed finis sapientiae est solum scire. ergo prudentia est melior sapientia: Maior est Aristot. in fine huius capituli, ubi docet prudētem esse necessariū bonum virum. Minor est in prooemio decimi libri Metaph.

Resp.

Sapientia sumitur, vel pro assensu mentis in promissis & conclusione demonstrationis, & sic non est melior prudētia vel pro intuitu prima causa, & sic melior est, non solum quia verum, sed etiam quia bonū intellectū reddit. Sapienter enim nemo nisi bonus primam causam, ut suam felicitatem contemplatur: finis ergo verae sapientiae non est tantum scire, sed bene scire, quod in se concludit bene viuere, iuxta illud, in maleuolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subditio peccato.

Opp.

In principio huius capituli docet philosophus, quod sapientia nulla in re versatur, quae beatum facit: ergo ea de causa non est melior.

Resp.

Resp.

*Non docet, vt ais, sed dicit: non cōcludit, sed obicit,
est enim obiectio non conclusio.*

Opp.

*Septimo Politicorum docet prudentiam maximè
valere ad felicitàtem, ergo est nobilior virtus.*

Resp.

*Illic politicam felicitàtem intelligit, hic verò theo-
ricam, quæ in seipsa vi sua vertitur.*

Opp.

*Plus prodest ciuitati prudentia per actionem: ergo
est melior quam sapientia.*

Resp.

*Argumentum non tenet, si essentiam & excellen-
tiam virtutis spectes: Neque id verum est plus prodesse
ciuitati, cum omnis actio à contemplatione fluat, & in
illam tandem redeat & resoluat.*

CAP. XIII.

*An omnes virtutes morum sine connexa
in prudentia?*

VLTIMA in hoc libro dubitatio est,
an omnes virtutes morum aurea
veluti prudentiæ catena denuncian-
tur? affirmat Aristot. deinciri. Sed
vt hoc dilucidius firmitusque probet,
primùm ostendit quasdam à natura no-

bs

bis inesse virtutes, id est, virtutū facultates; ex quibus quasi ex seminibus adhibita industria ipsæ virtutes morum enascuntur, quæ sunt conseruatrices nature. His positis & prælibatis, nec has nec illas valere quicquam demonstrat, si non sit aliqua virtus mentis nempe prudentia, quæ in omni conatu naturæ viam, in omni studio & actione virtutis modum ordinemq; præscribat. Quemadmodum enim graui corpori cōtingit, vt si moueatur sine aspectu, grauiter offendat hoc ipso quod careat aspectu, ita quidē euenit, vt cæco quodam impetu ferantur tū naturæ tum morū virtutes, si oculo prudentiæ nō dirigantur. Cuius lumen si accesserit, magna erit in actione distinctio, summaque laudis & virtutis perfectio. Hinc Socratem partim errasse, partim id quod verum est dixisse ait. Nā quod virtutes omnes prudentiam esse putauit, illum errasse, quod autē eas non sine prudentia esse censuerit, præclare dixisse ait, Quælibet enim virtus nō est ipsa prudentia, nulla tamen virtus sine prudentia spirat. Quippe vt omnes partes plantæ in radice

Prudētiæ necessitas.

Nulla virtus prudentis a-
eat, nec tanē
omnis virtus
est prudentia

dice vniuntur, cum tamen qualibet pars
 nō sit radix ipsa ita omnes virtutes in pru-
 dentia vinciuntur, cū tamen inter se in-
 neant distinctæ & separate. Mirū non est
 videre multas coniunctas vires in vno a-
 nimo, multas lineas in vno centro, mul-
 tas virtutes in vna omnium virtutum pri-
 ma, id est, prudentia. Sed vt hæc accurtius
 subtiliusq; demonstrantur, animaduer-
 tendum est prudentiam considerari, vel
 fusè, vt est heroica, vel strictè, vt est distin-
 cta virtus. Si primo modo consideretur,
 nihil aliud est quàm vniuersa virtus: si se-
 cundo modo, est, vt antè definitū, habi-
 tus ex consultatione, solertia, sagacitate
 & sententia cōstitutus, quò verum in re-
 bus agendis cernitur. In hoc sensu acce-
 pta tria præcipuè respicit, rectā rationem
 multiplicem actionis circumstantiam,
 mediorum optimorum electionem hæc
 tria sunt quasi vincula, quibus omnes vir-
 tutes prudentiæ astringuntur. Est ergo ni-
 hil aliud connecti omnes virtutes cū pru-
 dentia, quàm secundū rectæ rationis præ-
 scriptum, electionem & multiplicē cir-
 cūstantiarum ordinem & decorū agere,

Prudentiæ
 considera-
 tio duplex.

Prudentia
 propriè sum-
 pta tria re-
 spicit.

Connecti
 cum prudentia
 virtutes
 quid sit.

Hh Cum

Cū ergo nulla alia virtus præter prudentiam hãc vim & proprietatem habeat, vt actū alterius virtutis eliciat, vt ordinem præscribat (vt medium eligat, vt motum & veluti progressum actionis dirigat: absurdum non est, prudentiam veluti centrum in circulo huius vitæ ponere, vt omnes lineæ virtutum à circumferentia flexæ in se desinant & quasi reuoluantur. Sunt hic qui tot esse prudentias existimant, quot sunt in specie virtutes. Istorum error hinc euenit, quod putarēt fieri non posse aliter hunc nexum & vnionem virtutum, nisi pro circumstãtijs cuiuslibet virtutis noua crearetur prudentia, quæ nouas circumstantias, nouasq; agendi rationes in qualibet cõstitueret, quasi verò vna virtus ad hoc præstãdum non sufficiat. Dux bonus infinitos milites, vna prudētia paucas virtutes dirigit. Fateor equidē in singulis actionibus cuiuslibet virtutis prudētem actorem esse, fateor etiam aliam aliamq; prudentiam numero huic & illi inherere, distinctam verò specie (quod isti cõtendunt) inesse nego.

Distin-

Prudentia-
rum pluriū
error.

Distinctio.

Virtutes morum sunt connexae in prudentia quoad.

Primam apprehensionem obiecti.
 Praescriptionem circumstantiarum.
 Directionem actionum.
 Usui rectae rationis & electionis.
 Consensum unionemq; veri & boni intellectus & voluntatis in ultimo fine acquirendo.

Opp.

Obedire precepto virtutis est actus virtutis, sed puer potest obedire virtutis precepto sine prudentia: ergo potest esse actus virtutis sine prudentia.

Resp.

Vt est in puero actus virtutis inchoate, ita est prudentia, quae ad eundem actum producendum sufficit.

Opp.

Multi plebei & infima conditionis homines liberalitatis actum sapissime sine prudentia praescripto faciunt ergo male demonstratur, quod nullus virtutis actus esse possit sine prudentia.

Resp.

Actus liberalitatis fieri potest, vel

Per se, qui non contingit vnquam sine prudentia.
 Per accidens, & sic potest.

Opp.

Prudentia non est ex essentia virtutis moralis: ergo moralis virtus est sine illa. Antecedens probatur, quia vna species non est ex essentia alterius.

Hh 2 Resp.

Resp.

Prudentia
quomodo
sit ex essen-
tia virtutis.

Consideratur
virtus,
vel in

Habitu, & sic prudentia non est ex-
sentia eiusdem.
Actu, & sic est, nam prescribit circum-
stantias actionis.

Opp.

Alia sunt cardinales virtutes prater prudentiam,
vt iustitia, temperantia fortitudo: ergo probabile est
virtutes etiam cum illis copulari.

Resp.

Docuimus antè reliquas virtutes iustitiam quasi
trutinam, temperantiam quasi habenam, fortitudi-
nem quasi columnam, prudentiam quasi regulam vir-
te intueri: hoc autem loco magis vni prudentie vir-
tutes dicuntur, quia nec hæ, nec illa sine prudentia esse
possunt.

Dubium.

Vtrum virtutes intellectuales nobiliores
sint quàm morales?

Hoc dubium resoluitur in capite precedendi, vbi
ostendimus sapientiam multis gradibus dignitatis pru-
dentiam superare: hoc ergo ad presens institutum
sufficit, si dicamus virtutes intellectus esse nobiliores
moralibus, & quia nobilius subiectum, nempe men-
tem, & quia nobilius obiectum, nempe Deum, & quia
nobiliorem finem, nempe æternam contemplationis
quietem habent.

CON-

*Vtrum Virtutes in animo separato
maneant?*

IN virtutibus tam mentis quam mori-
s (vt ait Thomas) considerantur duo,
materia & forma: materia in illis est pro-
pensio seu inclinatio quaedam animæ
appetentis ad actiones & opera: forma
autem est ordo rationis tendens in pri-
mam causam. Secundū materiam, vt ait,
non manent, quippe non erit concupis-
centia, non erit timor, non erit distribu-
tio rerum, &c. secundum formam verò
manebunt perfectissimæ: omnis enim il-
larum ratio exactè tum dirigeretur secun-
dum rationis ordinem & decorum: erit
enim in animo separato prudentia sine
erroris metu, erit fortitudo sine timore
mali, erit temperantia sine stimulis appe-
titus, erit sapientia sine vlla ignorantia
mētis. Cōcludit ergo (etsi species & phā-
tasmata corrupto corpore obliterentur,
quæ hauriūtur à sensib.) remanere tamē
puras & immobiles species possibilis in-
tellectus quia neq; interitu subiecti, neq;
impetu contrarij, neq; alio quouis modo

Species pu-
ræ possibilis
intellectus
manent in
animo se-
parato.

Hh 3 con.

Obiectio &
Solutio.

concutiuntur. Est enim intellectus im-
mortalis, speciesq; in illo altius infixæ o-
mnino immutabiles & perpetuæ. si dicas
virtutum species non esse ipsas virtutes,
indeq; concludas virtutes ipsas in animo
seiuñcto à corpore nõ manere, Respon-
deo non solum species virtutum, sed i-
psum ordinem, in quo illarũ forma cer-
nitur & consistit, post mortem in animo
elucere. Verum enimverò animaduertẽ
dum est, ordinem duplicem esse: vel cõ-
templationis ad subiectum, vel actionis
ad obiectam materiam: ille est per reflexum
intellectus in seipsum, hic verò fit
per motum & quasi transitum in rem ex-
ternam: ille post hanc vitam manet, hic
cum rebus caducis (in qua transit) tolli-
tur. Quod verum hoc sit, quod dicitur,
hinc liquido constat, quia virtutes morũ
non sunt in sensu, aut in aliqua corporis
potentia quæ concidit, sed in animo ra-
tionis compote, qui à corpore separatus
secundum Aristot. in perpetuũ, sine vl-
lo essentię suæ lapsu aut labe subsistit. Si
ergo virtutes morum sint habitus animi
non corporis, id est, æterni subiecti non
mor-

Lib. 3. de a-
nimo. c. 5.

mortalis, absurdum profectò esse videatur, si manente animo nullū virtutis vestigium in eo relinquatur. At dices has morū virtutes in appetitu sensitivo, qui labefactatur cū corpore, reponi: idq; cōfirmas ex vltimo c. primi lib. Ethicorum vbi philosophus id ipsum asserit. Si tantum sit tibi otij illuc reuerte, verba philosophi lege, sententiam considera, & ni maximè fallar, hunc sensum inuenies, quòd in appetitu insint virtutes quidem inchoatè at in voluntate proprie & absolute inchoanter enim in appetitu perficiuntur in voluntate: Hinc passim in 3. libro virtutes & illarum actiones omnes voluntariè dicuntur: hinc etiam habitus animi non corporis aut appetitus definiuntur. Huc ergo omnia tendunt, vt alienum non esse vel à ratione, vel à sensu Aristot. vel a veterum opinione, vel deniq; ab ipsa veritate existimemus: si morum virtutes secundum formale suum (vt loquuntur) esse in animo separato manere doceamus: secundum formale suum esse dico, q̄a sublata materia externa, in qua transeunt, immortalis & incōmutabilis

Hh 4 sub.

subsistit anima, in qua magis magisque per
 ficiuntur. Nam ut bonæ artes cum per sen-
 sus externos discuntur, sunt quidem rudi-
 ores, quam in mentem receptæ ac elabo-
 rata: ita virtutes morum in appetitu in-
 choatæ lumen quoddam habent, in ani-
 mo vero seiuncto impressæ propria luce
 illustrantur. In eo enim omni vitiorum
 pestilenti halitu, omnique affectum con-
 tagioso fulmine remoto: non aliter quam
 radij æternæ sapientiæ lucent. & ita sanè
 lucent, ut sine voce loqui, & sine corpo-
 ris nexu internas & amabiles actiones
 quasi exercere per species olim conceptas
 & nunc perfectas videantur. De virtuti-
 bus mentis hinc nihil ago. Nam de illis
 constat, quod post diuortium animi à cor-
 pore constanter maneat, cum ad veram
 contemplationem, quæ est propria velu-
 ti actio mentis, requirantur. Est tamen
 & in illis post separationem vis maior, &
 lux (ut ita dicam) longè splendor & ef-
 ficacior, quippe in corpore illarum vis re-
 tusa est, & lux nubeculis multarum per-
 turbationum aliquantulum obscurata.
 Sed ut dispersis nubibus stellæ in serena
 nocte

nocte: ita disruptis veluti catenis corporis virtutes in libera & soluta mente splendent. Tum enim simplex & sincera essentia virtutis in simplici & sincera substantia mentis cernitur, eademq; quasi in gyrum rationis versa, non sine incredibili voluptate & desiderio ad circumferentiam primi motoris (cuius imaginem mens nostra gerit) flectitur.

Distinctio questionis.

Duplex est essentia vir- tutis.	Materialis quæ transit, vel in	Externum obiectum, quale est pecunia, periculum, &c.
		Internum affectum, qualis est voluptas, ira, &c. hoc modo accepta non manet.
	Formalis, quæ in nobis manente actione animi, & in ordine mentis ad primam causam versatur: & hæc simplex virtutis essentia post mortem in animo separato manet.	

Opp.

Morales virtutes teste philosopho sunt in appetitu, sed appetitus perit: ergo virtutes morales pereunt. Maiore est Arist. in ultimo cap. lib. primi minor probatur, quia appetitus est potentia corporis.

Resp.

Sunt in appetitu inchoati ut aiunt, sed sunt in
Hb 5 volun-

voluntate perfectiue: quare et si appetitus deficiat, voluntas tamen intellectiua inuoluta & inconcussa manet.

Opp.

Morales virtutes solum ad politicum usum inferuiunt, sed vsus politicus cum hac vita corrumpitur: ergo morales virtutes corrumpuntur: maior constat ex primo lib. cap. secundo: vbi docet philosophus, quod finis huius scientie sit actio, non contemplatio.

Resp.

Maior vera est si considerentur virtutes morales quo ad materiam in quam transeunt, non quo ad formam, in qua perpetuo conseruantur.

Opp.

Forma moralis virtutis est in debellandis virijs & moderandis affectibus: sed viria & affectus post hanc vitam non sunt: ergo ne sunt virtutes morales.

Resp.

Forma virtutis quæ.

Non forma, sed vis quadam virtutis in hac pugna cum virijs & affectibus perspicitur, eademq; vis ex parte non simpliciter virtuti conuenit, ex parte dico vis non victoria. Nam in via est pugna, in victoria est quies & perfectio. Hac verò quies tum maximè probatur, cum mens separata in seipsam per veram contemplationem vertitur.

Opp.

Ridiculum est, vt animi separati fortes aut temperantes dicantur: ergo absurdum est virtutes morum in animis separatis collocare.

Resp.

Resp.

Non magis ridiculum est fortes ac temperantes illos dicere quam eos, qui caste & honeste hic vixerint, beatos appellare. Nam quamvis externus actus huius vita clauditur, internus tamen animi habitus retinetur, quippe virtus politicum usum in externis, theoreticum usum in rebus internis habet.

Opp.

Fortitudo ab Arist. definitur, ut periculum: temperantia ut voluptatem: liberalitas ut pecuniam spectet, &c. sed sic in hac vita solum habentur: ergo inanis videtur ista positio, qua aeternitatem virtutum defendit.

Resp.

Nimis obtundit nos hoc argumentum, nam sepe de obiecto externo & interno, sepe de usu politico & theotico, sepe de natura composita & simplici virtutum moralium diximus. Quamvis ergo desinantur virtutes a philosopho per obiecta externa quoad politicum usum in natura composita: non tamen sequitur quin desinantur per obiecta interna, quoad usum theoreticum in natura simplici & absoluta, ut patet in libro decimo ethicorum, ubi simplicem essentiam virtutis & felicitatis philosophus erudit.

Opp.

Vt lux maior minorem obscurat, ita virtus theoretica, quae est eminentior, politicam, quae est inferior, tollit sed virtutes post hanc vitam solum theoretica succedunt: ergo politica & morales tolluntur.

Resp.

Virtutum
usus est vel
politicus
vel theot.
cus.

Natura vir-
tutis sim-
plex & com-
posita:

Resp.

Lux maior minorem obscurat quidem, sed non tollit, fateor ergo post hanc vitam diutius politicas virtutes non dici: ipsas tamen virtutes omnino tolli ac deleri nego. Nam etsi actus & existentia concidat, forma tamen & essentia manet, quæ simplex, æterna & immutabilis habetur.

Opp.

Beatitudo animi separati in sola contemplatione primæ causæ consistit: ergo videtur absurdum moris aut mentis virtutes adhibere ut beatiore simus. Antecedens est Aristotelis & in decimo Ethicorum, & in 12 Metaph.

Resp.

Et si omnis beatitudo post hanc vitam à Deo est, id bonum tamen, quod dederit, perire non finit, Est enim contra naturam summi boni, id quod verè bonum est, omnino tollere. In separatione ergo animi à corpore non delentur virtutes, sed augentur potius, ut simpliciores ac diuiniore factæ nos similiores Deo faciant: quem tanquam speculum omnium virtutum tum verè suspicimus & admiramur.

LAUS DEO.

LIBER